

# SPORTUOJANČIŲ PAAUGLIŲ AGRESYVAUS ELGESIO YPATUMAI PRIKLAUSOMAI NUO SPORTO ŠAKOS

Darius Talačka, Šarūnas Klizas

Kauno technologijos universitetas, Lietuvos sporto universitetas

## Įvadas

Smurtas sporto srityje, pasireiškiantis per sportinę kovą ir ne tik jos metu, tampa rimta socialine problema. Daugelis autorių ieško atsakymų, kas lemia netoleruojamą agresyvų elgesį. Nuolatinis varžymasis sporto šakos rungtyse, ypač tokių kaip futbolas, krepšinis, regbis, reikalauja agresyvios žaidimo taktikos, bet neatsiejamas ir nuo veiksmų už aikštelės ribų (Zajančkauskaitė-Staskevičienė, Milerytė, 2010). A. Buss ir A. Durkee (Laskytė ir Laskienė, 2004; Райгородский, 2000) agresyvumą laiko asmenybės savybe, nuo kurios priklauso asmenybės destruktivumas. Ši savybė žmogui yra būtina, nes kiekvienas mūsų neišvengiamai susiduriame su kliūtimis, kurias reikia įveikti, kad pasiektume rezultatą. Kiekvieno žmogaus agresyvumo laipsnis yra individualus. Per stipriai išreikštas agresyvumas gali pasireikšti konfliktiškumu. Anot L. A. Kirkpatrick ir kt. (2002), vienas iš svarbesnių kintamųjų, tiriant agresijos reiškinių, yra savęs vertinimas. Savęs vertinimas yra viena iš asmenybės savybių, kuri daro didelę įtaką žmogaus visavertiškumui, tarpasmeniniam bendravimui, poreikiui varžytis su kitais. Nuo jo priklauso žmogaus santykiai su aplinkiniais, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes. Įvertinant save svarbu, kiek patiriama pagarbos, kaip vertina kiti, ar patiriama sėkmė (Zajančkauskaitė-Staskevičienė, Milerytė, 2010). Kaip teigia S. Heimpel ir kt. (2002), žemo savęs vertinimo asmenys labiau paveikiami neigiamų įvykių, dažniau patiria susirūpinimą ir disforiją negu aukšto savęs vertinimo. Agresyvos reakcijos, gebėjimas agresyvius impulsus kontroliuoti ar jų energiją iškrauti socialiai priimtiniu būdu taip pat susijęs su savęs vertinimu (Hubbard, 2006; Zajančkauskaitė-Staskevičienė, Milerytė, 2010).

Paauglystėje vyksta kokybiniai asmenybės pokyčiai, turintys įtakos naujiems socialiniams veiksniams, socialiniams santykiams ir vertybių pokyčiams, o asmenybė, kaip subjektas, labiau įsitraukia į diferencialių visuomeninių santykių sferą ir komunikacinius procesus (Grigaitė ir kt., 2009). Analizuojant paauglių psichosocialinę sveikatą lemiančius veiksnius, vis dažniau akcentuojama agresija, somatiniai sutrikimai, depresija, nerimas, nepakankamas savęs vertinimas (Markevičiūtė ir kt., 2007; Way ir kt., 2007). Klizas ir kt. (2011), tyrę paauglių agresijos apraišką, nustatė, kad paauglių vaikinių, palyginti su bendraamžėmis merginomis, labiau išreikšta fizinė agresija ( $p < 0,01$ ) ir netiesioginė agresija ( $p < 0,05$ ). Merginos, palyginti su vaikinais, pasižymi didesne skriauda ( $p < 0,05$ ). Lytis vidutiniškai teigiamai koreliuoja su fizine agresija ( $r = 0,54$ ;  $p < 0,01$ ), tačiau nėra statistiškai patikimų skirtumų tarp paauglių vaikinių ir bendraamžių merginų pagal teigiamą savęs vertinimą ( $p > 0,05$ ).

**Tyrimo tikslas** – nustatyti sportuojančių paauglių agresyvaus elgesio ypatumus priklausomai nuo sporto šakos.

**Tyrimo uždaviniai:** nustatyti sportuojančių 13–15 metų paauglių agresyvumo raiškos ir savigarbos ypatumus; palyginti sportuojančių paauglių agresyvumą ir savigarbą sporto šakos aspektu.

## Tyrimo metodai

**Tiriamųjų kontingentas.** Tyrime taikytas atsitiktinės atrankos metodas Rokiškio rajono Panemunėlio pagrindinėje mokykloje, Kamajų A. Strazdo gimnazijoje ir Rokiškio J. Tumo Vaižganto vidurinėje mokykloje. Buvo apklausti 102 paaugliai (13–15 metų), iš jų 54 merginos ir 48 vaikinai.

**Tyrimo procedūros.** Apklausa vyko raštu, iš anksto gavus mokyklų administracijos leidimą, paauglių tėvų rašytinius sutikimus ir sutikus pačiam vaikui, dalyvaujant pedagogui ir tyrėjui, laikantis tiriamųjų informavimo ir savanoriškumo principo. Paaugliams buvo paaiškintas tyrimo tikslas, o nenorintys galėjo atsakyti jame dalyvauti. Tiriamieji buvo informuoti apie tyrimo anonimiškumą. Tyrimo vieta – mokinių klasės. Respondentams pildant anketas buvo nuolat vaikštoma po klasę ir atsakinėjama į iškilančius klausimus bei neaiškumus. Užpildytas anketas iš karto surinko tyrėjai.

Paauglių apklausai buvo pateiktas A. Buss ir A. Durkee (Райгородский, 2000) klausimynas, skirtas **agresijų formoms ir priešiško reakcijų tipui** nustatyti. Klausimyną sudarė 75 klausimai, į kuriuos buvo galima atsakyti „Taip“, „Daugiau Taip“, „Ne“, „Daugiau Ne“. Skaičiuojant rezultatus atsakymas „Daugiau Taip“ laikomas atsakymu „Taip“, o atsakymas „Daugiau Ne“ atsakymu „Ne“. Klausimyno vidinis suderinamumas apskaičiuotas pagal Cronbach alfa rodiklį (0,79). Skaičiuojant rezultatus, gautas paauglių atsakymų balas dauginamas iš metodikoje pateiktų koeficientų. Skaičiuojant fizinės agresijos balus buvo galima surinkti nuo 0 iki 110 balų; verbalinės agresijos buvo galima surinkti nuo 0 iki 104 balų; netiesioginės agresijos – nuo 0 iki 117 balų; negatyvizmo – nuo 0 iki 100 balų; susierzinimo – nuo 0 iki 99 balų; įtarumo – nuo 0 iki 110 balų; skriaudos – nuo 0 iki 104 balų; kaltės jausmo – nuo 0 iki 99 balų.

M. Rozenberg metodiką **teigiamo savęs vertinimo lygiui nustatyti** sudaro 10 teiginių, kurie apibūdina asmens būseną (Malinauskas, Klizas, 2009). Tiriamiesiems reikėjo įvertinti kiekvieną teiginį pažymint vieną iš keturių atsakymo variantų („Visiškai sutinku“, „Sutinku“, „Nesutinku“, „Visiškai nesutinku“). Į 1, 2, 4, 6, 7 klausimus atsakius „Visiškai sutinku“, skiriami 3, „Sutinku“ – 2 balai, „Nesutinku“ – 1 balas, „Visiškai nesutinku“ – 0 balų. Į 3, 5, 8, 9, 10 klausimus atsakius „Visiškai sutinku“, skiriama 0 balų, „Sutinku“ – 1 balas, „Nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 3 balai. Rezultatai vertinami taip: iki 10 balų – žemas savęs vertinimas; 11–20 balų – vidutinis savęs vertinimas; 21–30 balų – aukštas savęs vertinimas.

Metodikos vidinė konsistencija patikrinta, pasitelkus Cronbach alfa rodiklį (0,73).

**Statistinė analizė.** Duomenų statistinė analizė atlikta naudojant SPSS (versija 13.0) programinį paketą. Hipotezės apie požymių įverčių tarpusavio skirtumą patikrintos remiantis chi kvadrato ( $\chi^2$ ) kriterijumi. Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai  $p < 0,05$ .

## Tyrimo rezultatai

Nustatytas statistiškai patikimas skirtumas ( $\chi^2(64) = 118,94$ ;  $p < 0,01$ ) nustatant agresyvumo indeksą tarp sportine veikla užsiimančių paauglių grupių. Procentinis skirstinys pateiktas 1 pav. Lankančių tik kūno kultūros pamokas vaikų procentinis skirstinys pasiskirstęs per visą agresyvumo indeksų skalę, tačiau nė vienas šios grupės vaikas (0,0 proc.) nesurinko aukščiausių agresyvumo indeksų. Lankančių sporto būrelį mažiau kaip pusę metų paauglių procentinis skirstinys taip pat išsidėstęs per visą agresyvumo skalę, tačiau jau 11,1 proc. šios grupės vaikų surinko maksimalius (84–99 balai) agresyvumo indeksus. Ir net 23,1 proc. paauglių, lankančių sporto būrelį daugiau kaip pusę metų, surinko agresyvumo indeksų maksimumą.

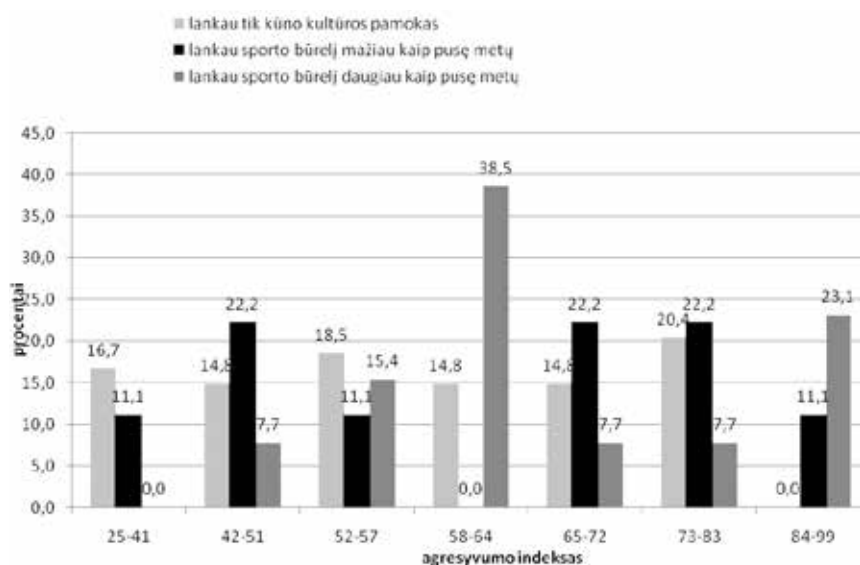
1 lentelė. *Savigarbos procentinis skirstinys užsiėmimo sportine veikla aspektu* ( $\chi^2(22) = 48,94$ ;  $p < 0,01$ )

Užsiėmimas sportine veikla	Savigarba		
	Žema	Vidutinė	Aukšta
Lankau tik kūno kultūros pamokas	0,0	96,3	3,7
Lankau sporto būrelį mažiau kaip pusę metų	0,0	88,9	11,1
Lankau sporto būrelį daugiau kaip pusę metų	0,0	84,65	15,4

Tiriant paauglių savigarbą užsiėmimo sportine veikla aspektu, rastas statistiškai reikšmingas skirtumas ( $\chi^2(22) = 48,94$ ;  $p < 0,01$ ) tarp šių grupių. Procentiniai duomenys pateikti 1 lentelėje. Kaip matome iš pateiktų duomenų, aukšta savigarba pasižymi didesnis procentas paauglių, kurie lanko sporto būrelį daugiau kaip pusę metų (11,1 proc.), po to paaugliai, lankantys sporto būrelį mažiau kaip pusę metų, ir mažiausias procentas paauglių, pasižyminčių aukšta savigarba yra tarp kūno kultūros pamokas lankančių paauglių (3,7 proc.). Galime daryti prielaidą, kad sportavimas didina vaiko savigarbą.

2 lentelė. *Sporto šakos ir fizinės agresijos procentinis skirstinys* ( $\chi^2(80) = 155,45$ ;  $p < 0,01$ )

Sporto šaka	Fizinės agresijos balai									
	11	22	33	44	55	66	77	88	99	
Nesportuojanti	3,8	0,0	17,3	11,5	23,1	7,7	7,7	19,2	9,6	
Futbolas	0,0	0,0	22,2	0,0	0,0	11,1	22,2	0,0	44,4	
Krepšinis	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0	0,0	
Ledo ritulys	0,0	0,0	25,0	25,0	0,0	0,0	0,0	25,0	25,0	
Šaudymas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	
Šokių būrelis	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Lengvoji atletika	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Lengvasis kultūrizmas	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	50,0	0,0	0,0	
Joga	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Šachmatų būrelis	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	
Mankštinuosi namie	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	



1 pav. Agresyvumo indekso procentinis skirstinys užsiėmimo sportu aspektu ( $\chi^2(64) = 118,94$ ;  $p < 0,01$ ).

Nustatytas patikimas skirtumas skirtingų sporto šakų grupėse, fizinėje agresijoje ( $\chi^2(80) = 155,45$ ;  $p < 0,01$ ). Didžiausius fizinės agresijos balus (88–99) surinko paaugliai, lankantys futbolo, krepšinio, ledo ritulio treniruotes ar besimankštinantys namuose (2 lentelė). Galima daryti prielaidą, kad komandinės sporto šakos, kuriose reikia kovingumo, agresyvumo, gali skatinti fizinę paauglio agresiją. Tik neaišku, kodėl paaugliai, kurie mankštinasi namie, taip pat surinko aukščiausius fizinės agresijos balus. Mažiausiai fiziškai agresyvūs vaikai, kurie lanko šokių būrelį, lengvąją atletiką ar užsiima joga.

Tiriant paauglių savigarbą sporto šakos aspektu, rastas statistiškai reikšmingas skirtumas ( $\chi^2(110) = 207,36$ ;  $p < 0,01$ ). Procentiniai duomenys pateikti 3 lentelėje. Aukšta savigarba pasižymi ledo ritulio treniruotes (25 proc.) ir šachmatų būrelį (100 proc.) lankantys ir joga užsiimantys moksleiviai (100 proc.). Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad darbas su savo mintimis ir jausmais (joga), mąstymo lavinimas (šachmatų būrelis), didina savęs vertinimą (savigarbą).

3 lentelė. *Sporto šakos ir savigarbos procentinis skirstinys* ( $\chi^2(110) = 207,36$ ;  $p < 0,01$ )

Sporto šaka	Savigarba, %		
	Žema	Vidutinė	Aukšta
Nesportuoja	0,0	96,2	3,8
Futbolas	0,0	100,0	0,0
Krepšinis	0,0	100,0	0,0
Ledo ritulys	0,0	75,0	25,0
Šaudymas	0,0	100,0	0,0
Šokių būrelis	0,0	100,0	0,0
Lengvoji atletika	0,0	100,0	0,0
Lengvasis kultūrizmas	0,0	100,0	0,0
Joga	0,0	0,0	100,0
Šachmatų būrelis	0,0	0,0	100,0

## Rezultatų aptarimas

Šiuo tyrimu siekėme išsiaiškinti, kokia yra įvairių formų 13–15 metų sportuojančių paauglių agresijos raiška ir kaip sportavimas siejasi su paauglių savigarba. Dėl metodologinių skirtumų tyrimo rezultatus gana sudėtinga lyginti su kitų autorių atliktais tyrimais.

Tyrimo duomenimis atskleista, kad didesnis agresyvumo indeksas ( $p < 0,01$ ) bei didesnė savigarba ( $p < 0,01$ ) būdinga sportuojantiems, bet nesiekiantiems sportinio rezultato, palyginti su sportuojančiais, siekiančiais sportinio rezultato paaugliais. Mokslininkai, tiriantys sportą, kaip socializacijos veiksnį, nesutaria dėl jo poveikio asmens agresyvumui. Tiriant patyčias Lietuvos mokyklose, sportas (ypač jėgos reikalaujančių šakų: bokso, sunkiosios atletikos, imtynių) įvardijamas kaip vienas iš veiksmių, kuris gali skatinti paauglio agresyvumą (Jankauskienė ir Šukys, 2007). Sportas gali ugdyti tokius neigiamus bruožus kaip dominavimą, savanaudiškumą, nedrausmingumą, gali būti siauresnis interesų ratas, nesugebėjimas

bendrauti su bendraamžiais, per didelis pasitikėjimas savimi ar net turėti įtakos žalingų įpročių vartojimui (Šukys, 2001). Tačiau pažymima ir teigiama sporto įtaka paauglio socializacijai: sportuojantys vaikai labiau pasitiki savimi, orientuoti į veiklą, jų geresni socialiniai įgūdžiai, geresnė psichinė sveikata (Dumčienė ir kt., 2007; Šniras ir kt., 2007). Sportavimas po pamokų ugdo vaiko pasitikėjimą suaugusiuoju. Nustatyta, kad vaikai palankiau vertina sporto trenerį nei kūno kultūros mokytoją. Sporto trenerių įtaka paauglystėje yra didesnė nei kūno kultūros mokytojų (Kavaliauskas, 2003). Taigi trenerio asmenybė paaugliui gali būti kaip siektinas suaugusio asmens pavyzdys. Sportuojančių moksleivių rengimo procese vis labiau orientuojamasi į visuminį asmenybės savybių ugdymą (Mikalauskas, 2007). Fizinis aktyvumas teigiamai veikia ne tik fizinę vaiko raidą, bet ir psichikos sveikatą. R. Puniuškienė, S. Laskienė (2006) tyrimu nustatė, kad sportuojančių paauglių savigarba yra didesnė, jie save geriau vertina nei nesportuojantys. Sportuojančių paauglių svarbiausias tikslas yra sportinė veikla, saviraiška, savęs realizavimas, sportinių rezultatų siekimas. Tai leidžia jaustis išmanančiam tam tikroje srityje, jaustis reikšmingam tarp bendraamžių.

Ieškant skirtumų sporto šakos aspektu, tyrime rasti skirtumai fizinės agresijos formoje. Labiausiai fizine agresija pasižymi ledo ritulininkai, futbolininkai ir krepšinininkai. Mažiausiai agresyvūs lankantys šokių būrelius, užsiimantys lengvąją atletiką ir joga. Kai kuriose sporto šakose (boksas, imtynės ir pan.) agresijos neįmanoma išvengti, be jos neįmanoma pasiekti pergalės. Ji netgi patirinama emocinio jaudulio ir aplinkos. Sportininkai linkę prieš varžovą naudoti fizinę agresiją. Tačiau sportininko agresyvumas sporto rungtynių metu siejamas su jo agresyvumu kasdieniame gyvenime (Ruibytė, 2004). Agresyvesni sportininkai visomis varžybų situacijomis linkę naudoti agresyvesnius veiksmus nei mažiau agresyvūs. Netgi kai varžybų taisyklės draudžia agresiją, sportininkas elgiasi agresyviai, kai jis įsitikinęs, kad nebus sugautas ar taip liepia elgtis treneris. L. Ruibytė (2004) vieno faktoriaus dispersine analize nustatė, kad krepšinininkų, futbolininkų ir rankinininkų agresyvumo lygis yra panašus, priklauso nuo sporto šakos ir juos tyrė kaip homogenišką grupę. Mūsų tyrime taip pat didesne fizine agresija pasižymėjo futbolininkai ir krepšinininkai. Italų mokslininkų (Ciairano ir kt., 2007) nustatė, kad futbolininkai pasižymi didesne fizine agresija nei bendraamžiai. Šiame tyrime sporto šakos nebuvo skirstomos į komandinės ar individualias sporto šakas. Tačiau iš rezultato matosi, kad komandinės sporto šakas kultivuojantys paaugliai pasižymi aukštesne nei individualių sporto šakų atstovai fizine agresija. A. Laskytė, S. Laskienė (2004) nerado statistiškai reikšmingų skirtumų fizinėje agresijoje tarp komandinių ir individualių sporto šakų atstovų. Tačiau merginos, lankančios komandinės sporto šakas, pasižymėjo didesne fizine agresija, o vaikinai atvirkščiai – aukštesniais fizinės agresijos balais pasižymėjo individualias sporto šakas kultivuojantys paaugliai. Pagal autore, kaltės jausmą labiau jaučia komandinės sporto šakas kultivuojantys moksleiviai. Šiame tyrime skirtumų kaltėje tarp sporto šakų nerasta. Svarbus trenerio vaidmuo mažinant žaidėjų agresyvumą. Treneriai, kurie užtikrina tvarką ne tik treniruočių metu, bet ir

per treniruočių pertraukas, didina vaikų savo elgesio kontroliavimą, kartu mažina galimą agresijos pasireiškimą (Ciairano et al., 2007).

## Išvada

Didesnis agresyvumo indeksas ( $p < 0,01$ ) bei didesnė savigarba ( $p < 0,01$ ) būdinga sportuojantiems, bet nesiekiantiems sportinio rezultato, palyginti su sportuojančiais, siekiančiais sportinio rezultato paaugliais. Paaugliai, lankantys futbolo, krepšinio, ledo ritulio treniruotes ar besimankštinantys namuose, surinko aukščiausius fizinės agresijos balus. Mažiausiai fiziškai agresyvūs vaikai, kurie lanko šokių būrelį, užsiima lengvąja atletika ar joga. Aukšta savigarba pasižymi ledo ritulio treniruotes ir šachmatų būrelį lankantys ir joga užsiimantys moksleiviai.

## Literatūra

- Ciairano S., Gemelli F., Molinengo G., et al., 2007, Sport, stress, self-efficacy and aggression towards peers: unravelling the role of the coach. *Cognition, Brain, Behavior*. T. 11. P. 175–194.
- Dumčienė A., Malinauskas R., Sipavičienė S., Klizas Š., 2007, Sportuojančių paauglių psichoemocinės savijautos ypatumai. *Sveikatos mokslai*. T. 3. P. 987–990.
- Grigaitė B., Misiūnienė J., Dženkauskienė R., 2009, Gabių mokinių intelekto ir nerimo sąsajos keturioliktaisiais penkioliktaisiais gyvenimo metais. *Specialusis ugdymas*. T. 1. Nr. 20. P. 8–15.
- Heimpel S., Wood J. V., Marshall M. A., Brown J. D., 2002, Do people with low self-esteem really want to feel better? Self-esteem differences in motivation to repair negative moods. *Journal of Personality and Social Psychology*. T. 82. Nr. 1. P. 128–147.
- Hubbard D. H., 2006, Should we be targeting self-esteem in treatment for offenders: Do gender and race matter in whether self-esteem matters? *Journal of Offender Rehabilitation*. T. 44. Nr. 1. P. 39–57.
- Jankauskienė R., Šukys S., 2007, Erzinimo, verbalinės, santykių ir fizinės prievartos raiška bendrojo lavinimo mokyklose: susijusių veiksmų analizė. *Visuomenės sveikata*. T. 2. Nr. 37. P. 40–46.
- Kavaliauskas S., 2003, Paauglystė: tarp priklausomybių ir sporto. *Olimpinis švietimas ir kultūra: mokslinės konferencijos pranešimo medžiaga*. Vilnius: VPU. P. 63–65.
- Kirkpatrick L. A., Waugh Ch. E., Valencia A., Webster G. D., 2002, The functional domain specificity of self-esteem and the differential prediction of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*. T. 82. Nr. 5. P. 756–767.
- Klizas Š., Klizienė I., Daniusevičiūtė L., 2011, Paauglių savęs vertinimo ir agresyvaus elgesio ypatumai. *Mokslas ir edukaciniai procesai*. T. 3. Nr. 16. P. 90–104.
- Laskytė A., Laskienė S., 2004, 15–17 metų sportuojančių moksleivių agresijos raiška. *Sporto mokslas*. T. 3. Nr. 37. P. 25–30.
- Malinauskas R., Klizas Š., 2009, Vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių psichosocialinė adaptacija per kūno kultūros pamokas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. T. 1. Nr. 22. P. 114–117.
- Markevičiūtė A., Kalkytė R., Adomaitienė V., Gudienė D., Vėlavičienė D., 2007, Paauglių psichikos sutrikimų sąsajos su jų patiriamais psichosocialinio prisitaikymo sunkumais. *Medicina*. T. 43. Nr. 8. P. 647–656.
- Mikalauskas R., Girdauskas G., Zachovajevas P., ir kt., 2007, *Fizinis rengimas: trenerio knyga*. Kaunas: LKKA.
- Puniuškienė R., Laskienė S., 2006, Sportuojančių paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir savigarbos ypatumai. *Sporto mokslas*. Nr. 4 (46). P. 48–54.
- Ruibytė L., 2004, Situacinių veiksmų įtaka sportininkų agresyvaus elgesio poreikiui. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. T. 4. Nr. 54. P. 79–84.
- Šniras Š., Dumčienė A., Dumbliauskas A., 2007, Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių socialinių įgūdžių ypatumai. *Pedagogika*. T. 85. P. 110–114.
- Šukys S., 2001, Skirtingas sporto šakas kultivuojančių paauglių socialinio elgesio bei savigarbos ypatumai. *Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos*. Mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: KTU. P. 617–622.
- Zajančauskaitė-Staskevičienė L., Milerytė A., 2010, Regbininkų savęs vertinimo ir agresyvumo formų sąsajos. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. T. 3. Nr. 78. P. 113–119.
- Way N., Reddy R., Rhodes J., 2007, Students perceptions of school climate during the middle school years: associations with trajectories of psychological and behavior adjustment. *American Journal of Community Psychology*. T. 40. Nr. 194–213.
- Райгородский Д. Я., 2000, *Практическая психодиагностика*. Методики и тесты: учебное пособие. Самара: Издательский дом „Бахрах-М“.

## TEENAGERS AGGRESSIVE BEHAVIOR CHARACTERISTICS OF DEPENDING SPORTS AGGRESSIVE BEHAVIOR CHARACTERISTICS OF TEENAGERS INVOLVED IN SPORTS ACCORDING TO DIFFERENT BRANCHES OF SPORT

*Darius Talačka, Šarūnas Klizas*

### Summary

Violence in sport occurring during sports competitions and not only during them is becoming a serious social problem. Many authors are looking for answers to what determines intolerable aggressive behavior. Situational factors, personal characteristics and context are under analysis. Aggression has quantitative and qualitative characteristics. Its levels can be different. Each human being has his individual level of aggression. A random selection method was applied in this research. The research was executed in Rokiškis district: in Panemunėlis Elementary School, in Kamajai A. Strazdas Gymnasium and in Rokiškis J. Tumas-Vaižgantas Secondary School. 102 teenagers (of the age from 13 to 15; 54 girls and 48 boys) took part in this study. The survey was carried out in writing, in the presence of an educator and a researcher, in accordance with the principle of informing the research subjects and their voluntary involvement. Permissions from the schools' administrations as well as written agreements from the children's parents and agreements from the children themselves were obtained in advance. Teenagers' survey was made using the questionnaire of A. Buss and A. Durkee for detecting the types of aggression forms and

hostility reactions. We used the methodology of M. Rosenberg to determine the positive self-esteem (self-esteem) level. There was detected a significant difference ( $\chi^2(64) = 118,94$ ;  $p < 0,01$ ) in the evaluation of the aggressiveness index among the groups of teenagers engaged in sports activities. In the study of teenagers' self-esteem in the aspect of sports activities, a statistically significant difference ( $\chi^2(22) = 48,94$ ;  $p < 0,01$ ) among these groups was detected. There was detected a reliable difference of physical aggression in sports activities groups ( $\chi^2(80) = 155,45$ ;  $p < 0,01$ ). In the exploration of teenagers' self-esteem there was detected a statistically important difference  $\chi^2(110) = 207,36$ ;  $p < 0,01$ ). The conclusions suggest that the more aggressive the index is ( $p < 0,01$ ) the more self-esteem ( $p < 0,01$ ) have those teenagers who are engaged in sports without the purpose to reach high results as compared to teenagers who reach for high results in sports. Teenagers who are engaged in football, basketball, ice hockey workouts or physical exercise at home got the highest scores of physical aggression. Children who are engaged in dance clubs, athletics or yoga have lower levels of aggression. High self-esteem scores were seen in pupils who are engaged in ice hockey workouts, chess circles and yoga.

**Key words:** teenagers, aggression, self-esteem, branches of sports.

## SPORTUOJANČIŲ PAAUGLIŲ AGRESYVAUS ELGESIO YPATUMAI PRIKLAUSOMAI NUO SPORTO ŠAKOS

*Darius Talačka, Šarūnas Klizas*

### Santrauka

Smurtas sporto srityje, pasireiškiantis per sportinę kovą ir ne tik jos metu, tampa rimta socialine problema. Daugelis autorių ieško atsakymų, kas lemia netoleruojamo agresyvaus elgesio poreiškius. Analizuojami situaciniai veiksniai, asmeninės savybės, kontekstas. Agresyvumas turi kiekybinę ir kokybinę charakteristikas. Jis gali būti skirtingo laipsnio. Kiekvienam žmogui agresyvumo laipsnis yra individualus. Tyrimo tikslas – nustatyti sportuojančių paauglių agresyvaus elgesio ypatumus priklausomai nuo sporto šakos. Šiame tyrime buvo taikytas atsitiktinės atrankos metodas. Apklausą vykdė Rokiškio rajono Panemunėlio pagrindinėje mokykloje, Kamajų A. Strazdo gimnazijoje ir Rokiškio J. Tumo Vaižganto vidurinėje mokykloje. Buvo ištirti 102 (13–15 metų) paaugliai (54 merginos ir 48 vaikinai). Apklausą vyko raštu, iš anksto gavus mokyklų administracijos leidimą, paauglių tėvų rašytinius sutikimus ir sutikus pačiam vaikui, dalyvaujant pedagogui ir tyrėjui, laikantis tiriamųjų informavimo ir savanoriškumo principo. Paauglių apklausai buvo pateiktas A. Buss ir A. Durkee klausimynas, skirtas agresijų formoms ir priešiško reakcijų tipui nustatyti. M. Rozenberg metodiką naudojome teigiamam savęs vertinimo (savigarbos) lygiui nustatyti. Nustatytas statistiškai patikimas skirtumas ( $\chi^2(64) = 118,94$ ;  $p < 0,01$ ) nustatant agresyvumo indeksą tarp sportine veikla užsiimančių paauglių grupių. Tiriant paauglių savigarbą užsiėmimo sportine veikla aspektu, rastas statistiškai reikšmingas skirtumas ( $\chi^2(22) = 48,94$ ;  $p < 0,01$ ) tarp šių grupių. Nustatytas patikimas skirtumas skirtingų sporto šakų grupėse, fizinėje agresijoje ( $\chi^2(80) = 155,45$ ;  $p < 0,01$ ). Tiriant paauglių savigarbą sporto šakos aspektu, rastas statistiškai reikšmingas skirtumas ( $\chi^2(110) = 207,36$ ;  $p < 0,01$ ). Gautos išvados leidžia teigti, jog didesnis agresyvumo indeksas ( $p < 0,01$ ) bei didesnė savigarba ( $p < 0,01$ ) būdinga sportuojantiems, bet nesiekiantiems sportinio rezultato lyginant su sportuojančiais, siekiančiais sportinio rezultato paaugliais. Paaugliai, lankantys futbolo, krepšinio, ledo ritulio treniruotes ar besimankštinantys namuose, surinko aukščiausius fizinės agresijos balus. Mažiausiai fiziškai agresyvūs vaikai, kurie lanko šokių būrelį, lengvąją atletiką ar užsiima joga. Aukšta savigarba pasižymi ledo ritulio treniruotes ir šachmatų būrelį lankantys ir joga užsiimantys moksleiviai.

**Prasminiai žodžiai:** paaugliai, agresija, savigarba, sporto šaka.

Įteikta 2013-06-19